

Výskyt datlíků tříprstých (*Picoides tridactylus*) v Hostýnských vrších*Occurrence of the Three-toed Woodpecker (Picoides tridactylus) in Hostýnské vrchy hills*Martin Vymazal¹⁾

¹⁾ Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Správa CHKO Bílé Karpaty a Krajské středisko Zlín, Nádražní 318, Luhačovice 763 26, MVymazal@seznam.cz

Vymazal M. 2011: Výskyt datlíků tříprstých (*Picoides tridactylus*) v Hostýnských vrších / *Occurrence of the Three-toed Woodpecker (Picoides tridactylus) in Hostýnské vrchy hills*. Zprávy MOS 69: 46–51.

Areál rozšíření datlíka tříprstého (*Picoides tridactylus*) probíhá souvisle v pásnu sibiřsko-kanadské tajgy. Krom toho se ostrůvkovitě vyskytuje jižně v evropských a asijských pohořích. Hlavními oblastmi výskytu v České republice jsou Šumava, Novohradské hory a Beskydy, kde obývá především staré smrkové lesy s vysokým podílem souší a narušených stromů. Z Hostýnských vrchů je doposud známo pouze několik málo záznamů. Mezi lety 2009–2011 jsem nashromáždil celkem 18 pozorování datlíků tříprstých na území Ptačí oblasti Hostýnské vrchy. Datlíci se zde vyskytují průměrně v 589 ± 59 m n. m. a osídlují především smíšené porosty, hlavně s převahou buku lesního (*Fagus sylvatica*). Jedná se tedy o výskyt druhu zaznamenané v nejnižší nadmořské výšce v rámci ČR a v porovnání s ostatními pohořími o méně obvyklý biotop. Tento druh doposud značně uniká pozornosti. Celkovou početnost v Ptačí oblasti Hostýnské vrchy odhaduji na minimálně 5 párů.

The distribution of the Eurasian Three-toed Woodpecker (Picoides tridactylus) covers the Palearctic taiga forests. Outside this zone, populations are also found in disjunct areas in European and Asian mountain ranges. The main range in the Czech Republic falls in the Šumava, Novohradské hory and Beskydy uplands, in mature spruce (Picea abies) forests with a high abundance of dead and dying trees. There are only a few records of this species from the Hostýnské vrchy hills. I made 18 observations of the species in the Special Protected Area Hostýnské vrchy hills during 2009–2011. My observations were recorded at low altitudes when compared to those from other parts of the Czech Republic. The mean altitude of occurrence in the Hostýnské vrchy hills was 589 ± 59 m above sea level. Eurasian Three-toed Woodpeckers occupy mixed forests in this area, dominated by beech (Fagus sylvatica), which is unusual for the country. Due to its inconspicuousness, this woodpecker has been overlooked in the Hostýnské range. I estimate at least 5 breeding pairs in the Special Protected Area Hostýnské vrchy hills.

Keywords: Three-toed Woodpecker, occurrence, Hostýnské vrchy

ÚVOD

Datlík tříprstý má sibiřsko-kanadský typ rozšíření doprovázející jehličnatou tajgu. Krom toho se od svého souvislého areálu vyskytuje ostrůvkovitě také jižně v evropských a asijských pohořích. V pohořích střední a jižní Evropy žije poddruh datlíka tříprstého středoevropského (*Picoides tridactylus alpinus*). Obývá především staré smrkové lesy s vysokým podílem souší a narušených stromů (HUDEC et al. 2005). V ČR jsou dlouhodobě známá hnízdiště z Čech na Šumavě (HIRT 1951, ANDERLE 1978, JANDA & PYKAL 1986, KLOUBEC & BUFGA 1997) a v Novohradských horách (BÜRGER & KLOUBEC 1994). Na Moravě byl pozorován především

v Moravskoslezských Beskydách (KUX 1951, ČAPEK 1994 a,b, KŘENEK 2006) a Vsetínsku (PAVELKA 1983, PAVELKA et al. 1995, KŘENEK 2006). V posledních letech byla po dlouhé době objevena hnízdiště v Krušných horách (HERING et al. 2004) a Hrubém Jeseníku (SOUČEK 2010).

HUDEC et al. (2005) mimo jiné uvádí i možné hnízdění z Hostýnských vrchů. Jediné období, ze kterého existují z Hostýnských vrchů publikované odhady početnosti datlíka tříprstého, jsou roky 1998–2002 (POLČÁK & KRATOCHVÍL 2002). Autoři odhadují v letech 1998 a 2002 možné hnízdění 1 páru a v roce 2001 možné hnízdění 2 párů. Jednotlivá pozorování datlíků tříprstých jsou však

velmi sporadická. Nejbližší oblastí, kde se datlíci tříprstí pravidelně vyskytují, jsou Vsetínské vrchy a Javorníky. Ze Vsetínských vrchů a Javorníků uvádí PAVELKA (1983) 25 pozorování z celkem 11 lokalit a recentně KŘENEK (2006) na území ptačí oblasti Horní Vsacko 7–15 párů. Odhadovaná početnost 20–40 párů z let 1990–1994 pro celý okres Vsetín (PAVELKA et al. 1995) se pravděpodobně blíží spíše pozdějšímu nižšímu odhadu 20–30 párů (PAVELKA & TREZNER 2001).

Cílem této práce je zhodnotit rozšíření, početnost a biotopové nároky datlíků tříprstých v ptačí oblasti Hostýnské vrchy.

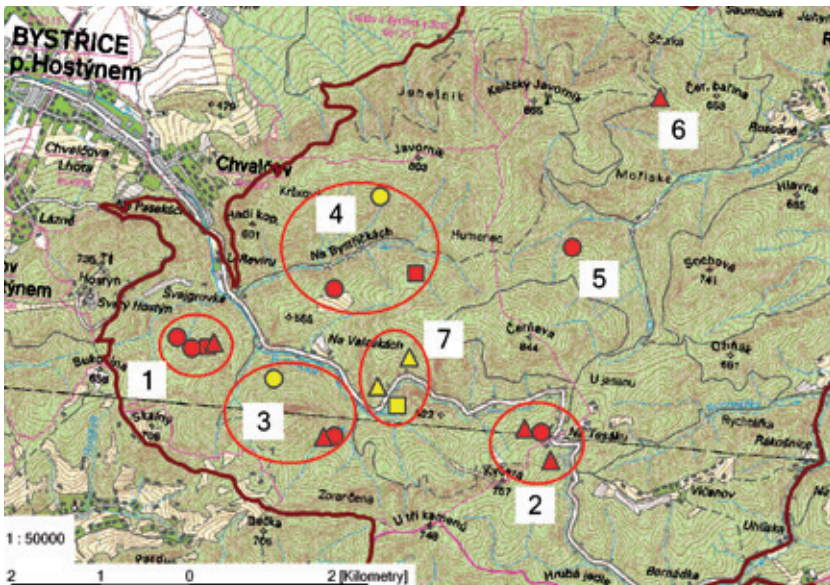
METODIKA

Zájemným územím je PO Hostýnské vrchy (okresy Kroměříž, Zlín a Vsetín; kvadráty 6572, 6672; zeměpisné souřadnice 49°23'N, 17°45'E), zabírající severní část stejnojmenného pohorí patřícího

k vnější části karpatského oblouku. Lesy pokrývají 92% území, místy se střídají s loukami, pastvinami, vodními toky a sídly. Původní bukové a jedlo-bukové lesy byly na mnoha místech nahrazeny smrkovými kulturami, současné dřevinné složení je buk lesní (*Fagus sylvatica*) 47%, smrk ztepilý (*Picea abies*) 45,7%, jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*) 2,6%, javor klen (*Acer pseudoplatanus*) 2,3% a ostatní dřeviny 2,4%. Zbytky původních porostů i s jejich bohatým bylinným patrem se dnes vyskytují na několika málo místech, které jsou ve většině případů přírodními rezervacemi nebo přírodními památkami. Tyto původní zachovalé porosty tvoří 4% všech lesních porostů. Rozmezí nadmořských výšek činí 395–865 m n.m.

Od roku 2009 se systematicky věnují monitoringu strakapoudů bělohřbetých (*Dendrocopos leucotos*) v ptačí oblasti Hostýnské vrchy, především jejich biotopovým nárokům. Jako vedlejší produkt se mi poda-

Obr. 2 / Fig. 2: Orientační mapka PO Hostýnské vrchy s pozorováními datlíků tříprstých z let 2009–2011. Červeně – hnízdní doba, žlutě – mimohnízdí; rok pozorování 2009 – čtverec, 2010 – trojúhelník, 2011 – kolečko / Orientation map of Three-toed Woodpecker's records in SPA Hostýnské vrchy hills in 2009–2011. Red – breeding season, yellow – postbreeding season, square – year of record 2009, triangle – 2010, ring – 2011

řilo získat několik zajímavých pozorování datlíků tříprstých. V článku uvádím i mně známá pozorování dalších ornitologů z dané oblasti. V Hostýnských vrších se nikdo datlíkům systematicky nevěnuje a vždy se tedy jedná o náhodné záznamy. Nejintenzivnější období terénních pochůzek (průměrně 2–3 dny v týdnu) bylo v hnízdním období strakapoudů bělohřbetých, tedy březnu až červnu. V létě a na podzim se ve studovaném území pohybují méně často, přibližně 1 den v týdnu. Účelem většiny návštěv v mimohnízdním období je zjišťování charakteristik porostů s nalezenými hnízdy strakapoudů bělohřbetých a značení stromů v rámci projektu Ochrana odumírajících a doupných stromů (VYMAZAL 2011). Z toho vyplývá, že při většině návštěv v mimohnízdním období jsem vázán vždy na jedno místo (lokality jsou ale postupně střídány) a nejedná se o dlouhé terénní pochůzky. Tato kombinace dlouhých terénních pochůzek v hnízdním období a trávení dlouhé doby na jednom místě v mimohnízdním období zvyšuje pravděpodobnost zaznamenání takto plachého a nenápadného druhu.

VÝSLEDKY A DISKUZE

Mezi lety 2009–2011 jsem na území ptačí oblasti Hostýnské vrchy nashromáždil celkem 18 pozorování, která naznačují, že datlík tříprstý je zřejmě hojnější, než se dříve předpokládalo. Z hnízdní doby (březen–červenec) je mi známo celkově 13 pozorování, dohromady z šesti různých lokalit. Dalších pět pozorování je z mimohnízdního období (tab. 1).

Na lokalitách Tesák, pod Bukovinou a Obřany se pozorování z hnízdní doby mezi jednotlivými roky opakují a lze zde tudíž předpokládat přítomnost hnízdních teritorií. Údolí Na Bystřičkách je poměrně rozsáhlé a jednotlivá pozorování jsou od sebe více vzdálená, přesnější lokalizace teritoria je tedy obtížná, nicméně je zřejmé, že se zde datlíci vyskytují opakovaně. PECHACEK (2006) uvádí velkou věrnost jednotlivých párů k hnízdišti, u 24 hnízd byla vzdálenost 430 ± 330 m od hnízda stejného páru v předchozím roce a taky uvádí průměrnou velikost domovských okrsků v hnízdní době 86–154 ha. Vzhledem k výše uvedenému lze před-

pokládat hnízdění i na lokalitě Na Bystřičkách. Z lokalit číslo 5 a 6 pochází jednotlivá pozorování z hnízdního období, zde lze těžko stanovit, zda se jedná o hnízdní teritoria. Tyto dvě pozorování jsou vzdáleny 3,8 km, resp. 2,2 km od nejbližších dalších záznamů a zjevně se tedy nejedná o pozorování ptáků z žádné z popisovaných lokalit. Také vzájemná vzdálenost lokalit 5 a 6 mezi sebou je dostatečně velká (2 km), abychom mohli vyloučit pozorování jedinců z jednoho teritoria (viz obr. 1).

Ze záznamů v mimohnízdním období stojí za povšimnutí především opakovaná pozorování z okolí Ostrého Gruně-Liškárny, která naznačují blízkost hnízdiště. V mimohnízdním období mají datlíci větší domovské okrsky a může se tedy u všech pozorování jednat ptáky hnízdící v okolí Obřan, nelze však vyloučit ani další hnízdní teritorium. POLČÁK in litt. uvádí po jednom pozorování v mimohnízdní době z roku 2006 a 2008 z okolí Ožiňáku.

Z dosavadních znalostí odhaduji minimální početnost datlíka tříprstého v Ptačí oblasti Hostýnské vrchy na 5 párů.

Datlíci tříprstí jsou v ČR horský druh hnízdící až do výšky 1360 m n.m., nejnižší prokázaná hnízdění jsou až od 600 m n.m. a nejnižší samostatný výskyt v 590 m n.m. ze Vsetínských vrchů (HUDEC et al. 2011). V souboru mých pozorování z Hostýnských vrchů se datlíci vyskytovali v nadmořských výškách 520 až 686 m n.m., průměr 589 ± 59 m (obr. 2). Jedná se tedy o nejnižší zaznamenanou nadmořskou výšku s výskytem datlíků i nejnižší položené pravděpodobné hnízdní.

Zajímavé jsou charakteristiky porostů v kterých se datlíci v Hostýnských vrších vyskytují, údaje jsou shrnuty v tab. 1. Pro celkově nízký počet pozorování není možné stanovit přesné charakteristiky celých teritorií a je tedy nutné si uvědomit, že diskutované výsledky i údaje v tabulce se vztahují vždy pouze ke konkrétnímu porostu, kde byl pták zaznamenán a neřeší se zde okolní porosty do kterých ptáci samozřejmě zalétávají také. V literatuře se jako typické prostředí udávají staré horské lesy, především jehličnaté nebo i smíšené, pralesního charakteru, se suchými nebo narušenými stromy (HUDEC et al. 2005, ŠŤASTNÝ ET

Tab. 1 / Tab. 1: Souhrn pozorování datlíků tříprstých v Ptáčí oblasti Hostýnské vrchy za roky 2009–2011. H – hnízdění, M – mimohnízdění; MV – Martin Vymazal, DL – David Lučan, JŠ – Jiří Šafránek, PS – Přemek Svoboda, MK – Martin Kratochvíl, KW – Karel Weidinger, VTV – skupina Tomáš Najer, Jan Vidlař, Petr Rejzek, Ondřej Belin a Kateřina Ševčíková. / *Summary of records of Three-toed Woodpeckers in SPA Hostýnské vrchy hills in 2009–2011. H – breeding season, M – postbreeding season, SM – spruce, BK – beech, JS – ash, MD – larch, HB – hornbeam, KL – sycamore*

Číslo lok. / Num. of loc.	Název lokality Locality	ID Record number	Datum Date	Pohlaví Sex	Počet Number of individuals	Období / Period	Nadmořská výška Altitude	Věk / Age	Zakmenění Crop density	Pozorovatel / Observer	Složení porostů v % Forest composition in %
1	pod Bukovinou	1	19.4.2009		1	H	544	106	11	MV	BK 80 SM 18 MD 2
		2	21.5.2010	M	1	H	542	107	11	MV	BK 80 SM 18 MD 2
		3	22.5.2011			H	522	108	11	DL	BK 80 SM 18 MD 2
		4	7.7.2011	M+?	2	H	520	99	10	JŠ, PS	BK 52 SM 43 MD 5
2	Tesák	5	20.3.2010	P	2	H	679	75	9	MV	SM 70 BK 20 JS 5 KL 5
		6	28.5.2010		2	H	648	62	10	MV	SM 100
		7	2.4.2011		1	H	666	81	10	VTV	SM 70 BK 30
3	Obřany	8	jaro 2010		1	H	550	102	10	MK	SM 55 BK 45
		9	2.4.2011	P	2	H	525	103	10	VTV	SM 55 BK 45
		10	31.8.2011	M	1	M	520	109	9	MV	SM 50 BK 48 HB 2
4	údolí Na Bystříčkách	11	26.5.2009		1	H	625	83	10	MV	BK 90 SM 10
		12	17.5.2011	F	1	H	563	108	10	KW	BK 72 SM 20 HB 5 KL 3
		13	5.8.2011		1	M	653	125	10	MV	BK 85 SM 10 DB 5
5	Čerňava	14	31.3.2011	F	1	H	644	122	9	MV	BK 65 SM 35
6	Holubova chata	15	3.4.2010	F	1	H	686	80	10	MV	SM 80 JS 20
7	Ostrý Grůň- Liškárna	16	17.12.2009		1	M	528	107	10	MK	BK 75 SM 25
		17	11.9.2010		1	M	588	102	11	MV	BK 87 SM 13
		18	27.10.2010	F	1	M	593	102	11	MV	BK 87 SM 13

al. 2006). Dle KŘENKA (2006) se v Beskydech vykytují pouze v plně zakmeněných porostech bez mezeratého zápoje a vyhýbají se porostům fragmentovaným a to i v případě, že takové fragmentované porosty mají jinak přirozený charakter. Výskyt v plně zakmeněných porostech se mi potvrdil i v Hostýn-

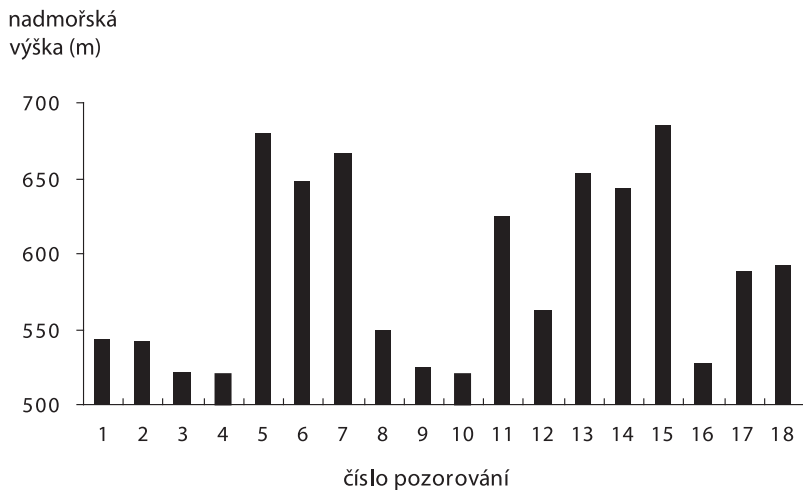
ských vrších (viz hodnoty zakmenění v tab. 1). Dále je v tab. 1 uvedeno druhového složení porostů, v kterých byli jednotliví ptáci zaznamenáni. Můžeme si povšimnout, že datlíci byli zaznamenáni desetkrát z 18 případů (56%) v porostech s převahou listnáčů, čtyřikrát (22%) ve stejnoměrně smíšených poros-

tech a také pouze čtyřikrát (22%) v porostech s převahou smrku. Uvedená frekvence výskytu v jednotlivých typech porostů je podobná jako ve Vsetínských vrších a Javornících, kde se druh vyskytoval v 16 případech (mimo pralesy) ve starých bukových lesích s jehličnany a ve dvou případech ve starých smrkových lesích; z toho jednou s přimíšeným bukem. Na druhou stranu potravní vazba na jedli bělokorou (*Abies alba*, PAVELKA 1983) se v Hostýnských vrších vůbec neprojevila. Datlíci se vyskytovali v porostech 65–125 let starých, průměr 99 ± 16 let. Pro dlouhodobé udržení životaschopných populací datlíků tříprstých v prostředí subalpínských a boreálních jehličnatých lesů Švýcarska a Švédska předpokládá BÜTLER et al. (2004) nutnost zachovat nejméně 5% stojících mrtvých stromů na ploše minimálně 100 ha, což v tamních podmínkách představuje v závislosti na produktivitě stanoviště $\geq 15 \text{ m}^3/\text{ha}$. Otázkou ovšem je, do jaké míry jsou tyto závěry ($\geq 5\%$) přenosné do našich podmínek.

Je obecně známo, že se datlíci tříprstí chovají tiše a nenápadně, nejsou příliš plaší a lze se k nim přiblížit na poměrně malou vzdálenost, což se mi také potvrdilo. Právě pro svou nenápadnost tento druh velmi

uniká pozornosti, což lze vidět i ze srovnání malého množství informací o datlících z Hostýnských vrchů v minulosti a výčtu pozorování z let 2009–2011 předkládaného v tomto článku. Domněnku, že datlíci unikají pozornosti i v místech, kde pravděpodobně přežívají dlouhou dobu bez povšimnutí ornitologů, potvrzují nová pozorování v Krušných horách (HERZING et al. 2004), Hrubého Jeseníku (SOUČEK 2010) a nejnověji i Krkonoš (BIRDS.CZ 2011). Z výsledků monitoringu Ptačích oblastí (HORA et al. 2010) jasně vyplývá, že nejlepším obdobím pro potvrzení výskytu datlíků je podzim, tedy měsíce září a říjen, kdy ptáci dobře reagují na provokační nahrávky hlasu. V Novohradských horách a na Šumavě takto byli datlíci zjištěni s pětkrát, resp. dvaapůlkrát vyšší frekvencí, než v jarním období. Vyšší frekvence výskytu na podzim je zřejmě způsobena hlavně přítomností letošních mláďat, z kterých značná část nepřežije zimu. Přesto je výzvou nejen pro středomoravské ornitology, vyzkoušet stejným způsobem zmapovat v Hostýnských vrších výskyt datlíků v měsících září a říjnu a na základě těchto znalostí poté dohledat na jaře teritoria dospělých ptáků.

Obr. 1 / Fig. 1: Nadmořské výšky výskytu datlíků tříprstých v Hostýnských vrších / *Altitudes of occurrences of Three-toed Woodpecker in Hostýnské vrchy hills*

Za pomoc při práci v terénu a poskytnutí údajů děkuji Jiřímu Polčákovi, Martinu Kratochvílovi, Karlu Weidingerovi, Davidu Lučanovi, Jiřímu Šafránkovi, Přemku Svobodovi, Petru Rejzkovi, Janu Vidlařovi, Tomáši Najerovi, Ondřeji Belfinovi a Kateřině Ševčíkové. Za cenné připomínky při psaní rukopisu děkuji Martinu Paclíkovi a Lucii Turčokové.

LITERATURA:

- BIRDS.cz/avif 2011: [http://birds.cz/avif/obs.php?request_id=1085430401#sf=0&dm=1&url_fmt_ver=0.2&iDisplayLength=25&pager_PaginationType=full_numbers&iDisplayStart=0&iSortCol_0=0&iSortDir_0=desc¤t_sf_changed=1&d\[Species\]=Datl%C3%AD-k+1%C5%99%C3%ADprst%C3%BD+-+Picoides+tridactylus](http://birds.cz/avif/obs.php?request_id=1085430401#sf=0&dm=1&url_fmt_ver=0.2&iDisplayLength=25&pager_PaginationType=full_numbers&iDisplayStart=0&iSortCol_0=0&iSortDir_0=desc¤t_sf_changed=1&d[Species]=Datl%C3%AD-k+1%C5%99%C3%ADprst%C3%BD+-+Picoides+tridactylus), citováno 14.12.2011
- BÜRGER P. & KLOUBEC B. 1994: Struktura hnízdního společenstva ptáků Žofinského pralesa. *Sylvia* 30: 12–21.
- BÜTLER R., ANGELSTAMP P., EKELUND P. & SCHLAEFFER R. 2004: Dead wood threshold values for the Three-toed Woodpecker presence in boreal and sub-Alpine forest. *Biological Conservation* 119: 305–318.
- ČAPEK M. 1994a: Birds in mountain ecosystems under pressure of air pollution. *Acta Sc. Nat. Brno* 28: 1–46.
- ČAPEK M. 1994b: Forest decline and dieback effects on mountain birds. *Tichodroma* 7: 88–94.
- HERING J., FUCHS E., BUŠEK O. & TEPLÝ V. 2004: Aktuální nálezy datlíka tříprstého (*Picoides tridactylus*) na české straně Krušných hor. *Sluka, Holešov* 1: 61–67.
- HIRT M. 1951: Datel tříprstý (*Picoides tridactylus*) na Šumavě. *Sylvia* 13: 96.
- HUDEK K. & ŠTASTNÝ K. (eds) 2005: Fauna ČR. Ptáci 2. Academia, Praha.
- HUDEK K., MILES P., ŠTASTNÝ K. & FLOUSEK J. 2011: Výškové rozšíření ptáků hnízdních v České republice. *Opera Corcontica* 48: 135–206.
- JANDA J. & PYKAL J. 1986: Struktura avifauny vybraných biotopů Šumavy. Avifauna jižních Čech a její změny. Sbor. příspěvků, Čes. Budějovice 1986: 97–115.
- KLOUBEC B. & BUFKA L. 1997: Hnízdní společenstva ptáků hercynských pralesů Šumavy. *Sylvia* 33: 161–188.
- KUX Z. 1951: Další hnízdiště datla tříprstého (*Picoides tridactylus*) a strakapúda bělohřbetého (*Dendrocopos leucotos*) na Moravě. *Sylvia* 13: 96–97.
- KŘENEK D. 2006: Vymezení jádrových území a návržení přírodě blízkého hospodaření v lesích s ohledem na zachování ptačích druhů jako předmětu ochrany v ptačích oblastech Horní Vsacko a Beskydy. Studie pro AOPK ČR – Správu CHKO Beskydy, Arion – Sdružení přírodovědců a ochránců přírody, msc.
- LESOPROJEKT KROMĚŘÍŽ, s.r.o. 2001: Lesní hospodářský plán pro LHC 604000 Bystřice pod HOSTÝNEM.
- LESOPROJEKT KROMĚŘÍŽ, s.r.o. 2001: Lesní hospodářský plán pro LHC 604312 Lesy pod Javorníkem.
- PAVELKA J. 1983: Příspěvek k rozšíření strakapúda bělohřbetého *Dendrocopos leucotos* a datlíka tříprstého *Picoides tridactylus* na Vsetínsku. *Sylvia* 1983: 61–68.
- PAVELKA J. & TREZNER J. 2001: Příroda Valašska (okres Vsetín). ČSOP ZO 76/06 Orchidea, Vsetín.
- PAVELKA J., PAVELKA K. & DVORSKÝ M. 1995: Početnost populací hnízdní avifauny v okrese Vsetín. Zpravodaj Okr. vlast. muz. ve Vsetíně, květen 1995: 36–38.
- PAVLAS M. 1964: Pozorování vzácnějších datlů v pralesě Mionší. Zprávy MOS 1964: 44.
- POLČÁK J. & KRATOCHVÍL Z. 2002: 24. Hostýnské vrchy. Pp. 24/1–24/3 in HORA J., MARHOUL P. & URBAN T. (eds): Natura 2000 v České republice. Návrh ptačích oblastí. ČSO, Praha.
- PECHACEK P. 2004: Sparing behavior of Eurasian Three-toed Woodpeckers (*Picoides tridactylus*) during the breeding season in Germany. *Auk* 121: 58–67.
- PECHACEK P. 2006: Breeding performance, natal dispersal and nest site fidelity of the Three-toed Woodpecker in the German Alps. *Ann. Zool. Fennici* 43: 165–176.
- SOUČEK J. 2010: Datlík tříprstý (*Picoides tridactylus*) v Hrubém Jeseníku. *Sylvia* 46: 157–161.
- ŠTASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2011–2003. Aventinum Praha.
- VYMAZAL M. 2011: Projekt Ochrana odumírajících a doupných stromů v Ptačí oblasti Hostýnské vrchy. Moudivláček, Zpravodaj MOS – středomoravské pobočky ČSO (1): 2–3.